husutu un dumit hushahutu «wa umpaund Bout (=]neluetu) lophu t pinen յորում է տեղի կատարման սրբոց Սու. քիասանց, ուր ամի ամի յաւուրս վերա. փոխման Quantadadah եւ խայվերացին յաճախեն բազմութիւնը ուխտաւորաց յազգես հայոց։ ի անդ մինչեւ ցայսօր 450, be p dhili upze hupdhpe, no pun աւանդելոյ ճատան գլուխը սրրոց Սու. բիասանց, եւ քնացին նիշը արեան նոցա։ **Առ пан наји шји լերիи է եւ լուսաղ**phep unpus : Asp ghantene bug op A topus փոխման ժամանակի ուխտազնացութիւնը Unephunung showmuhue 5, apaling huser տակունեան տօնը Յայսմաւուրը կը նշա. նակեն Օգոստոս 27-ին, իսկ խաչվերացի ուխտագնացուԹիւնը կը վերաբերի Ոսկեանց, որոնց նահատակութեան օրը, ինչպես տեսանը, նշանակուած է ||եպտեմբեր 19-12:

9. Ամէն ինչ ուրենն – ժամանակագրու Երւն, աշխարհագրական հանգամանը, պատմուածը, աւանդու Երւնը եւ անձինը – կը միաբանին հաւաստելու որ Եւստաներս-Բլաչիտասի վկայաբանու Երևնը զուտ արձագանգ մ՝ է Ոսկեանց–Սու բիասանց վկայարանու խեան եւ Եէ այս հայկական հողին վրայ նուիրագործուած պատմու Երւնն է աղբիւր եւ ներշնչող բոլոր Արեւելը եւ Արեւմուտը տարածուած ժողովրդական բանահիւսու Եեան:

Հայաստանի յատուկ աշխարհագրական տեղը, – մանաւանդ այն գաւասին, ուր մեր ուսումնասիրած ղէպքերը կը հանդիպին, սեպհական դիրքը, – միեւնոյն պարխեւական միապետունիւնը որ Հնդկաստանէն մինչեւ ի Փոքր Ասիա, մինչեւ Միջագետք եւ Ասորիք կը տարածուէր միջագետք եւ Ասորիք կը տարածուէր միչագետք եւ Ասորիք կը տարածուէր միեւնոյն ընտանիքի ամենամերձ ազգակից խագաւորներու վարչունեան ներքեւ, – Հոովմէական բանակներու յարատեւ անցուղարձն ու շփումը արեւելեան ժողովրրդոց հետ, – հրէական ազգին ընդհանուր սփոուիլն այս աշխարհաց մէջ, հրէունեան հետ քրիստոնկունեան ալ նախամարտիկ քարոզունիւնը տանելով իրենց Տետ, – Նա մանաւանդ Քրիստոսի առաջելոց եւ տնոնց աշակերտաց առաջելական Նաիանձաւորու Ժիւնն ու եռանդուն աւետարանչական գործուն էու Ժիւնը, – թաղաթային դէպքերու ժիսորային յաջորդու Ժիւնը, – ժողովրդական երեւակայու Ժեան ջերմ բորբոբումը, – պարսիկ եւ Տայ գող Ժան գուսաներգու բամբռա Տարները, ամ էն ինչ միով բանիւ որ կարելի է են Ժաղրել իբրեւ նպաստաւոր պարագայ, ծառայած է այս բարեպաշտական աւանդու Ժիւնըն երփնագարդելու եւ տարածելու։

-108 -

ԵԹ Բալի Հաւաբմանց ԺՅ․ Ճաղարայի մէջ եղնիկն է որ ինքնայօժար կը ներկայանայ զոհուելու, նմանուԹիւնն է Ոսկեանց-Թաղէոսի ինքնամատոյց եղջերուին։

bot Binhugpho hg. Sunupulupup ռուսուն առնունը, որ արքունիք կու գայ եւ թագունւոյն եւ պալատականաց կր քա. րոցէ ճշմարտութեան վարդապետութիւնը. Ոսկեանց քարոզու/ժիւնն է Սա/ժենկան եւ wppnibbwg wnghe: bff 1 puncubywpwjp վէպին մէջ յիշատակուած է սպիտակ փիղը, որ ցամաքուտ ապառաժի մէջ անձրեւ կը phot. win Unephunung unoff ph & Unehuւէտի ցամաքու/ժենէն հրաշագործ ջրոյ աղ. phipp philying: Thuybe huy Gesta Romanorum ghigunghund tughpar whappur կան թարգմանութեան մէջ եթե կը հանդի. upbp upundar dans dp, pum apard forme письвий вшийний шищетр, рер рир. աին անիւր վերստին ի բարին դարձած մի. Jay, pup de le quit bet quitant ap jum. կութիւն ունի կորսուած իրերը գանել տա. լու. կարելի՞ է մի՛թէ տատամսիլ եւ հոն չճանչնալ կոստանդիանոսի անուամբ յե. րիւրուած առասպելախառն տեսիլքի մէկ յիջատակութիւնը, ուր իբրեւ նշան՝ գտնե. լու եւ ճանչնալու համար Սուբիասանց ՆաՏատակութեան վայրը եւ անոնց նըջխարները, տեղւոյն յատկանիշ կը տրուի. «այս ինչ է նշան Հողոյն, կանաչ, կա. պուտակ, սպիտակ, սեաւ եւ երկնագոյն, եւ հողն ծակոտկէն է»:

1. ինձիձևան, Աշխարհագրունին չորից մասանց աշխարհի. - Ասիա. հատոր Ա. (1806) էջ 117։

digitised by

0. յապես աճաւասիկ բոլոր մեր ներկայ ուսումնասիրուԹիւնը նմանեցաւ այն աշ խատունեան, զոր գիտական լեզուով սովոր ենք կոչելու՝ չնախօսական պեղունն. եւ մենք հետազօտելով Եւստաներսեան եղջերուաքաղն, անոր առասպելախառն պատմուած ընհրու կոյտին ներքեւ, Ս. Ոսկետնց-լ]ուջիասանց նահատակութեան վլկայարանունեան միջոցաւ, մեր չայրենի Sauffu dama, abe Smiphup Surphup uni at ^սըրազան աւանդունեանց լոյսով առաջնորդուած, գտանը գեղապանծ անկիւնա. <u>թարերն</u> ու հիմերը, հաւատքի վեմերով ամրակուռ, նահատակներու մարտիրոսա. կան արեամբ շաղախուած, աղօնքներու եւ պատարագներու սրտաբուխ մրմունջներով խնկաւորուած, դարերու մէջ՝ տա.

րերաց եւ մարդկային բռնական ուժի եւ ամէնակործան սաստից դէմ մաջառած ան, տեղիտալի երկնաբերձ տաճարի մը, ան, կիւնաջարերն ու ճիմերը Առաջելական ջարոզունեան՝ Հայաստանի մէջ։

Այսպէս ահա կը կենդանանան վերստին Ոսկեանց–Սուբիասանց հետեւող թիւրաւոր նահատակներու յիջատակները, վերստին կ'ընձիւղին ԵւստաԹէոսի եւ անոր ընկերացող եւ յաջորդող առաջելագործ եպիսկոպոսաց հայրապետական գաւազանները, եւ Թաղէոսի առաջելական հովանին կը սաւառնի վերստին, իսաչանիշ . գրօջիւն Քրիստոսի, որ կը ծածանի Այրարատայ կատարն ի վեր, լոյս եւ յոյս անմահ կենդանուԹեան՝ Հայոց եւ Հայաստանի ։

(Շարունակելի) ԱԲԲ. Հ. Յուլու Արգեր

⊰ሀՅ ՑԵՂԻ ԾԱԳՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Ո եւ է ցեղի կամ ազգի համար չկայ աւնլի ուշագրաւ եւ երեւակայու[/իւնը յա-<u>փըշտակող մի խնդիր <u>ք</u>ան իր մարդաբա-</u> նական-ցեղագրական բաղկացութեան եւ mumbulun Sugina Supper b're, b'as-"bu he fins mupplept yuquarbyme ilbp Bhan be fitisuppup upundulut hutque Sub gut ph dig: b'pp be noupuli quit-Թումների, արշաւանքների եւ քաղաքա-You hadanfunt for the bank why and apage Գոյն եւ կերպարանը ստացաւ ցեղային այն խմբաւորումը, որ գոնէ ցարդ ստուգուած գրաւոր արձանագրունեանց լոյսին mul, hugghuge 4' munuble 2mg hud way 2. quep uhpape R. U. huh your-"14 Upitadbutante JESumpton Jupts 1.12" mund pr mam July ammults Splante. unu queja 4' un new the Up offlow, Upleնիա եւ Արմէնեի։ Այգ հիքնական խնդիրը ցարդ կը քնայ անլուծելի իր մանրամասնութեանց մէջ, թեև նոր ժամանակների բաղդատական լեզուարանութիւնը, դրացի երկիըների՝ Սումերացիների, խաթթթիները և Մերձ-Արեւելեան ուրիչ հնախօսական գիւտերը՝ ի լոյս բերած են մի շարջ անվեճելի նոր իրողութիւններ որոնց բանաւոր համադրութեամբ այժմ ի վիճակի ենջ պարգելու մեր ցեղախօսութեան ուրուագիծը։ խական կէտը գոր գուցէ լիօրէն լու-

բական կչնը վեր գեր հեն և եր և սարանեն ապագայ Տնագիտական խուգարկունիւնները Հայաստանի մէջ եւ պատմական այլ բնավայրերի վրայ, կը կայանայ մօտ երկու դարերի անստուգունեան պարզման մէջ։ Այդ երկու դարերը կը տարածուին 714-520 Ք. Ա. տարի-

A.R.A.R.@

ների միջեւ, այսինքն հայ ազգունեան ցե. ղագրական կազմաւորման ամէնէն վճռա, նան ինքնուրոյն կերպարանը մի միայն 4mh 209mbp:

Ժամանակագրական կարգով մանրա_ մասնօրէն պիտի բացատրեմ այդ շրջանի ցեղախօսական ու քաղաքական գրունիւ. նը՝ նորագոյն տուհալների լոյսին տակ։ Մ.n. այժմ բաւական է ըսել թէ կայ պատ. մական ապացոյց հաստատելու որ 714 Barlis f. U. Quaphumuth Jupante f. Amquerph upzwewigh dunhuhunh hugնասպանու նիւն գործեց վանի նախահայկական խալտէական թագաւոր Ռուսաս R.p. (պատճառները մանրամասնօրէն իր կարգին)։ խալտէական-Ուրարտական պե. աունիւնը զգալապես նուլացաւ Ռուսաս Rop մահով, Թէեւ նախա-հայկական այդ [Juquinpar [Jhip boundip pughumarilita. րով շարունակեց իր գոյութիւնը մինչեւ 585 Antuqui f. U...

Երեւունապես բախտորոշ այդ երկու դարերի շրջանին պատահեցան կարեւոր քաղաքական ղէպքել: 0,17 ղէպքելի հա. մաղրական ուսումնասիրութեամբ միայն Տնարաւոր է ընդգծել որոշ Թուով պարզ hanninguralpinner: Ilja atughetu alla խաւորներն են Գամրաց (Գիմմերացիը-Գամիրը) եւ անոնց յաջորդող Սկիւթացւոց արջաւանքները կովկասի լեռնանցը. ներէն, այդ արշաւանքների հետեւանքով ալտէա-Ուրարտուի եւ ապա Пսորես. տանի ցնցումն ու աստիճանական անկու. մը. վերջապես Մարական կայսրու/ժեան Quadar Chilip Apurgumph Shapad be mym պարսիկ Пիսեմենեան պետունեան ծաւա. լումն ամբողջ կեղրոնական եւ Մերձաւոր Uupny 4pmy:

Բաղաքական վեհապետութեանց իրե. րայաջորդ այս պատկերին մէջ կան նաեւ *միջանկեալ անիշխանունեան շրջաններ*, որոնց ընթացքին պատահած պէտք է լինին մեզ համար յոյծ հետաքրքրական անցքեր: Пակայն գոնէ մինչեւ այսօր չեն գտնուած ո եւ է բեւեռագրական կամ ու. phy quurn upawhuqunt dhetter shows. կեալ այդ շրջանների մասին։

U.gabpp կը կազմակերպուին եւ կը umuղարաւոր պայքարներէ եւ ելեւէջներէ Jamaj: Quuj umpopulougo mag unsala. լու արժանի ո եւ է ցեղային խմբաւորումի որ մի քանի յաղ Յու / իւններով կազմա. Царщинио, ы ция вр рибр ишрина. Philithpnd phyanus thip hunga dudu. ump ute: Dagabon poting apulmadon Bhing be pulpulute apmulgar Bhere abag 42 րերեն դարերի ընթացրին ի յայտ բերած կենսունակութեամբ եւ փորձառութենեն oquartiene hunnante histopad : Dug pug-Swanp ulgening mbuwabil & By yum. մունեան արշալոյսին՝ զանազան պետու. Philibph younghi uty, be By unp du. մանակների ակներեւ Հասկացողութեամբ։ 1. յոպես կոչուած Հնդ-Եւրոպացի մեր նախահայրերը, ինչ ուղղունեամբ այ որ եկած լինին դէպ ի Հայկական բարձրա. ւանդակը, մի միայն լրացուցին եւ զուցէ աւելի զօրացուցին բնատոնմիկ այն ցե. ղախօսական խաւը կամ խաւերը որոնք արդէն հաստատուած էին մեր բնաշխար. Sph uty nupto wnwy:

1.19 Salf dudutuuluulpyngh uuggbph կապակցունիւնը պարզելու եւ մեր ցեղա, խօսունեան ամբողջական տարրերը լիօ. րէն ներկայացնելու համար անհրաժեշտ է նետել մի ակնարկ մեր աշխարհամասի Հնագոյն քաղաքական դրութեան վրայ. ուսումնասիրել խուրրիի (կամ խարրիի) եւ Ուրարտուի աշխարհագրական-ցեղագրա. կան ըմբռնումները, եւ անոնց իմաստն ու էութիւնը հայկական տեղանունների եւ պատմական աւանդական յատուկ անուն, ubph Shgmu. nunishunphy Jom Blahh, Միտտանիի կայսրութեանց կապերը իրենց Прысызыть ы Հիсиришура придравр (Հայաստանի) հետ. բաղղատել անոնց յատուկ եւ տեղանուններն գին Հայաստանի աշխարհագրական եւ վարչական բաժա. Untilutoph Shin. Ity pougned junue physic այն ամէն բեւեռագրական ծանօթութիւն, ները որոնը լոյս տեսած են մասնաւորա. պես վերջին տասն տարուան ընթացքին

шյղ մու 20 20 9 անի մասին:

Հետազայ թեգիս լաւ հասկանալու հա. մար, հարկ կը համարիմ մի անգամ եւս կրկնելու վերոգրեալ էական կէտերը. որ Հնղ-Եւրոպական մեր նախահայրեր հայկ. բարձրաւանդակի վրայ տեղաւորուելէ ա_ ռաջ այնտեղ կ'ապրէին բազմատեսակ եւ шյլшլեզու խմբաւորուններ, որ մեր բնա. Lugge Lugunum thebit unug fump նղած է ամենահին քաղաքակրթութեան - Ip demanje op num pour 2509951mp նորագոյն պեղումներին, կը տարածուէր Ulhup unhanthe be yanghuth' Lugunumbh L. Upgughugh dpujnd wifping gupuկաստան ու Д.ֆղանիստան, մինչեւ ինղոս apmy Sudhmus Pub-Bmumily umbmatte-Luil (Neolithikum) wjy Journal (4000-2500 P. I.) hp waw 2hh wyw-^{9 ո}յցները տուած է միմիայն վերջին բանի ^մը տարիների մէջ եւ գլխաւորապես պատանարար։ Ա. Քալանդարի գիւտերը Սե-Luiun 15h whhi, Qupumpndh be Whuyma նինովի գիւտերը Ճորոխի ստորին հովտին Ste (p Jpmummu), Ztry&timp ghumbpe Benutunihuh be Uneum f.h 152, U. 41. Vurzell ghumber Ohump (2ughummut) Ste 1 junju phpud bu mja Sumanju dam-Angleh of guilth Stangberg - dugabet demy գծուած նախնական գեղարուեստական Ruby ulibp, gupghytibbp, gtogbp, he-Stants bewyin: Da wydd shu Jhabe Varethe be Isulunpup Utage-Udephylamin Spor-2 with abrunken Duryphingmin different for Washert, Auph, Phale be Lupumyh Sty, "PadShute whole she negle quunche dhe հւնոյն կարգին։ Հետագայ գլուխներին կը pugumphd mjg:

Ber, wawsfin quiquipure ne he sugh Photograph Singhi Sty, with & [35 mlghe the bar-furming is my demlaster umbyand mid Beneholin and quanturber amb Amentuniun pas fungine for be apiling the neuthin, fing theme 40 wouthin, be կամ ցեղագրական ինչ կապեր ունէին Prep Dahn, 2 proposition And your, b-

եւ որոնը կընան ո եւ է կերպով լոյս սփոել գիպտոսի եւ կամ հելլէն ցեղերի հետ։ Aturn & huldmanner be imgunuting and-Թումների եւ նուաճումների, եւ վերա_ վերու ճամանարկների որ առների խառնուրդին մէջ, ընիկ հին ցեղերն, ինչպես նաեւ եկուորները բոլորովին չաննե. տացան մեր բարձրաւանդակէն։ Ոնոնը փո. խաղարձաբար իրար հաղորդեցին իրենց մշակոյնի եւ լեզուական տարրերը, սովորունեանց եւ առօրեայ կեանքի գիտե. լիջները։ իրողութիւններ կան ապացու. ցանելու նաեւ որ հետագայ Արոյրի դարի (2500-1700 . B. U.) blancaph by my Ft մասամբ իւրացուցին երկրի բնիկներէն եւ նե վասավը ալ բարւոբեցին իրենց բերած Somlang Band :

> Բուն նիւնին անցնելէ առաջ կարեւոր է ներկայացնել մի բանի նկատողունիւն. ներ՝ խնդրոյ առարկայ շահեկան հարցը ըստ արժանւոյն գնահատելու համար։

* *

Հայկական ընաշխարհի ամենանախնա. կան այդ մջակոյնի եւ պատմունեան յայտարերման մէջ գայ գիտնականները դրժ. բախտաբար ցարդ կատարած են շատ բիչ yep: Whishe of guilt muph wow withպես էր մեր ազգ. քաղաքական դրութիւնը որ մենը ո՛չ միջոց ոչ ալ հնարաւորու նիւն ուն էինք խուզարկելու մեր հայրենիքի պատմական վայրերն ու մութ անկիւն, ները, Տաւաքելու եւ ուսումնասիրելու մեր ան[ժիւ յիշատակարաններն ու մնացորդ. ները, Թող Թէ կատարել Տնագիտական պեղու ներ։ 1. յն իրողու նիւնը որ Հայաս. տանի պետական վերածնունդէն ի վեր կառավարութիւնը մի քանի տարուան մէջ Տիննեց Հայաստանի Հնունեանց Պանպա-Նու նեան կոմիտէն, ինընըստինքեան կ'ա. պացուցանէ որ մի պետութիւն միայն կա րող է ձեռնարկել այդպիսի երկարաչունչ աշխատանքի իր գիտական հաստատու. թեանց ղեկավարութեան տակ։ Նախապատմութեան եւ հնախօսութեան ուսու, Авре ие պահանջեն տարիների լուրջ եւ մեթոտիկ աշխատանը, գիտական կազ.

մակերպութիւն եւ մասնագիտական դաս. տիարակու 6 իւն։ Մնցեալի մէջ տասնեակ. ներով հայ տաղանդաւոր հետախուզողներ եւ պատմագէտներ բնականաբար չէին կա. րող հիմնել հնախօսու[ժեան ազգային մի դպրոց, այս վերջին բառը ընդունելով իր յայնագոյն առումով։ Մեր գիտնականները պարտաւոր էին ուսանիլ օտար համայսա. publikaph ity, Sujfaujfah bhefahp be hud գործակցիլ օտար գիտնականներին, եւ յաճախ իրենց անձնական ուսու հասիրու. **Յեանց արդիւնքները հրատարակել օտար** լեզուով եւ օտար գիտական հանդէսների մէջ: «Բազմավէպ», «Հանդէս Дմսօրեայ», «П.пшпшш» կши «Բանшиէր» մեծ մш. սամբ կու տային օտար գիտնականների գիւտերն ու կարծիքները, եւ մենք չու. նեինը ուրիջ միջոց այլ հետեւելու անոնց՝ յաճախ զուրկ անկախ ուսումնասիրութենէ ծնած տեսակէտներէ։ ի հարկէ ըստ գի. տական մեթոտին եւ մտաւորական ուղ. ղադատունեան, նախապատմունիւն եւ հնախօսութիւն միջազգային առարկայա. կան գիտութիւններ են, որոնց մշակման ու զարգացման մէջ ազգ. տեսակէտներ n be & gap uting st hungule hus suchnel որ ի վիճակի եղած եմ հետեւելու մեր բանասիրական գրականութեան, այնչա. փով համոզուած եմ որ մեր անցեալ ու ներկայ գիտական միջավայրին մէջ կը տիրապետէ այդ հաւատքը։ 0, յժմ խնդիր 5 BE unjuh & hunter ommen una sugar ների վերաբերմունքը առ այդ գիտունիւն. ները։ Մինե ամենազգի գիտնականներն ու մասնագէտները ճնախօսական գիւտերն կ՝ուսումնասիրեն եւ կը մեկնաբանեն զուտ ahumulun Shughph dpmj : Ufflet mag. ишринар, вотшир ция выпшир дше ղաքական անդրադարձունները, եւ մաս_ Նաւորապէս գիտնականների անձնական Տամակրութիւններն ու Տակակրութիւնները յաճախ մի կարեւոր դեր չեն խաղար նա. խապատմունեան ուսունների մարզին մէջ։ Zhomaques theph off pum hupphi upmp

ակնարկեմ այդ ինդիրներին՝ փորձելով սահմանաւորել մեր հետեւելիը ուղեգիծը

զուտ գիտական բնաւորու/ժիւն ունեցող այս Հայեացքների մէջ։ Բացատրելու Հա. մար միտըս, այստեղ յառաջ կր բերեմ երկու պատահական օրինակներ։ Պօղազ-Blogh wwgghuyuut philamyphph ph-[ժերցումը այժմ գլխաւորապէս Գերմանա» ghubph abagu t. pung h ghunundul Znonuht, np wawgunyung humfffhmatmներէն մէկն է, Իմիլ Ֆօրրէր, Եսանես Ֆրիորիլս, Ալպրէլս[9. էօցէ, Վայանըր եւ ուրիշ Գերմանացիներ արտադրած են եւ ներկայիս այ կը ստեղծեն խանծնիագիտունեան պատկառելի ճիւղը։ իսկ Մե. գլիացիներ, բաց ի Սէյսէ, ընդճանրապես քննաղատողներ եւ ուղղողներ են Գերմանացիների ընթերցումներին։ 11,րդ, ըստ Unaphughubph, Foh Boppte he puque. Blu hopabph its 4p aunh ih mjumpuh դարձուածը տալ խաննիների սահմանա. ղրական օրէնքին կարծես գայն մօտեցնե. լու համար հին գերմանական համադալնակցունեան։ Առանց ազգային խարու. թեան, բոլոր հեղինակաւոր գիտնական. ները կ՚ընդունին որ խաթթթիի պետու. Թիւնը մի դաշնակցուԹիւն էր Քաղաըտէրութիւնների եւ անկախ կամ կէս-ան, կախ մեծ ԹագաւորուԹեանց՝ նախագա. հու/ժեամբ արքայական մեծ «Արեւորդի» առեմին որուն կեղրոնն էր խանենի մայրաքաղաքը (այսօրուան Պօղագ-Քէօյ, Եօգղատի մօտերը)։ Ֆօրըէր առանց յիշելու բառը, այնպէս դուրս կը բերէ խանքնիի « O. phangale» O. p. p. m. p. the Re newto Pt նա լինէր նախատիպը ներկայ ժամանակ. ubph 9.4puluuuuu Kaiser-hu: 11's "R կարող է կասկածիլ որ կայ մի եզական հանգիտունիւն հին խաննիի և նոր ժա. մանակների Գերմանական համադաշնակ. ցունեան միջեւ։ Ֆօրրէրի կառուցած պատմական այս զուգակչոին ակնարկե. լով, Բրիտանական Միւզէոնի Ասորի-Եգիպտական բաժնի վարիչ եւ նորոգ հան,

1. կ'ննթադրեմ թե աւելի բանաւոր է մեր նախնեաց Գետացի կոչած (Hittites) անունին տալ բուն իրենց գործածած «խաթթի» փոփոխակը։

digitised by

գուցեալ Դր. Հօլ՝ կէս – հեգնական շեշառվ կը գրէ որ «խանննիի նմանունիւնը Բրուսիոյ հետ անտեղի չէ իր հպատակ– դաշնակիցների յարաբերունեամը։ խաննիները կը նուին ունեցած լինել որոշ Բրուսիական յատկանիշեր եւ Շուբրիլուլ– Եումա (խանննի ամենազօր նագաւորներէն մէկը. 1390 Ք. Ա.) վայելչօրէն պիտակուած է որպէս խաթթիական Բիսմարկ։ կարճ եւ կտրուկ զինուորական գործողունիւնների եւ խնամեալ էննրիկների մի պատմունիւն որոնցմով Շուբրիլուլեումա հասաւ իր նպատակին, այսինըն իր գերիշխանունիւնը հարկադրեց դաշնակից պետունիւնների վրայ...» եւն։

Bnjd gurmih, emjg eunenand eumenլունիւն ունի յառաջ բերելիք երկրորդ ophumule: Ցաւալի է, որովհետեւ զուտ պատմագիտական խնդիրների մէջ տեղ չունի քաղաքականութիւն։ Եւ սակայն պարտաւոր եմ յիշել զայն ի շահ ուղիղ պատմագրու թեան։ Անգլիոյ եւ աշխարհի "P"2 Saubph Sty Ptupphah Susantumբանը ընդունուած է իբրեւ գիտունեան եւ պատմագրունեան «հեղինակաւոր» մի Վառարան: Նա հրատարակած է ահագին Գրականունիւն ամէն ճիւղի վերաբերեալ։ Մom 30 տարի առաջ անոր լոյս ընծա. Jus dunulululululy yumaninzphilip, pungկացած 12 ստուար հատորներէ, միակողմանի եւ գիտակցաբար խեղանիւրեալ է գոնի ճայկական խնդրի վերաբերմամբ ։ Շատ աւելի նախապաշարեալ ու ողորմելի napud annus & Lughuhun Degumump ¹¹¹ Ja Համալսարանի կողմէ հրատարակուած Runubunnp « Thybungup» hu dtg2:

Այժմ այդ նախաձեռնարկ ճաստատու» Եիւնը սկսած է ճրատարակել աշխարճիս և ճնագոյն պատմունիննը («Cambridge, և Ancient History») որ պիտի բաղկանությո նայ տասը մեծ ճատորներէ։ Ասկել սնությո

հինգ տարի առաջ լոյս տեսաւ այս վերջին շարքի թ. հատորը, ուր հայերի մա. սին կայ չետեւեալ ակնարկութիւնը։ Նկա. լոագրելէ յետոյ խանքնիների շուրջ հա. մախմբուած Հնղ-Եւրոպական ժողովուրդ. ների շարժումներն ու լեզուները, չեղի. նակը կը շարունակէ. «.... Ար այժմ որոշապես չգիտենը անոնց (այդ ցեղերի) **Յափառումների ըն** ացքը, սակայն անոնց պէտը է հետեւած լինի այժմ Հայ անու. und she Swhold dagadarpage, ap husutu Հերողոտոսի ժամանակը նոյնպես եւ ներ_ կայիս նստած էր Եփրատի վերին ակունքի Inuj - il uqquepleulnaphili np hyumuy kp dh ommp ymjupniphul, apon plinghu hu huyumuy k ujuop, pkke uju omupp 9 դարին . Ա. կայսրութիւնն եր Մեծն Դա. phhp....» . (umnpuqonitti fulu t. U. U.): Um fus «qhumuquus» ibonu be «up.

տական իրաւունը»ի տեսակէտ է որոնց_ մով Քէմպրիճի պատմաբանները նկատի կ'առնեն խնդիրները։ Պարզ է որ անոնը վենապետութիւն եւ նպատակութիւն բառերը կը մեկնաբանեն ամենանեղ եւ ամենաձե. ւական հասկացողունեամը։ Սակայն ենէ մանրամասնօրէն քննենը այդ կէտը մենը կը ստանանը հետեւեալ արդիւնքը։ Ե դա. phu f. U. Lungnunn he gete ne 2m. յաստանը այն ժամանակ կը կազմէր Մեծն Դարենի Աիսեմենեան կայսրութեան ԺԳ. սատրապունիւնը։ իսկ ինքն Դարեն վրշտասպ՝ Բիսիթունի իր հոյակապ արձա. նագրունեան մէջ կը նկարագրէ իր երկ_ ամեայ ճակատամարտները «խայԹելու» Համար հայ ապատամբները (Դարեհի բառն է um) որոնը չեն մանաչեր ինձ։ Երը шյиպես կոչուած «վեճապետական մի կայս. ըունիւն» հարկագրուած է տարուէ տարի բանակ ուղարկել «խայնելու» դամար մի «հպատակ» ազգ, դժուար է ըսել թէ Քէմ_ արիքի գիտնականները ինչպես կը հաշ-

1. H. R. Hall: «The Hittites and Egypes Jorgen 2. Ust Jauph Subput university apus th guesheth

«Units» Fundinge Ancient History», Summp 6. 52 13, 1925, Cambridge University press.

William M. Ramsay. Manchester University Press. 1923, 12 74-75.

Pugy. vurs 1931

A.R.A.R.@

տեղնեն այս եզրերը։ 0,14 մարդոց Հա. մար Հերոդոտոսի պատմունիւնը մի ուղ. ղափառ սրբունիւն սրբոց է զոր պէտը է ընդունիլ տառականօրէն, առանց հայուի առնելու բառերի բովանդակունիւնը, ան. ջրրպետի եւ ժամանակի հսկայական տար. բերունիւնները։ Գալով այսօրուան Հա. յաստանի 1. 10. Հանրապետու/ժեան պե. muluu statut punuluul 5 hplan dby. unifituit. - num ձեւի եւ num էուfituit: հունիւնը այժմ պիտի նողնենը, ինչպէս **Քէմպրիճի գիտնականները կ**րնեն Դարեհի ժամանակուան Հայաստանի վերաբերմամբ. իսկ րստ ձեւի Հայաստանը հաւասարազօր մի անկախ պետութիւն է համառուսական Suupunghunghhung Sparfaus Sty: 0,pt երբ Քէմպրիճի պատմագիրները Ե դարու . B. Zujunmuth ppmemumpap thump կ՝ առնեն պետական իրաւունքի ձեւական տեսակէտէն, ինչու միեւնոյն տեսակէտէն չեն դատեր այսօրուան Հայաստանը։ Ըն. թերցողին կը քնայ եզրակացնել թէ այս. պիսի մի ներկայացում չետեւանը է տզիաութեան թէ յետին մտքերի։ կարծեմ աւելի ուղիղ կը լինէր ենթադրել որ այդ մարդիկ, ինչպես նաեւ Սորպոնի որոշ «գիտնականներ» բնազդաբար կը սիրեն միշտ «Հպատակ» տեսնել որոշ հին ազգեր, ինչպէս խոլանտացիներ, Հնդիկներ, եւայլն. ուրեմն իրենց ցանկութիւնները մի կերպով կը հաշտեցնեն բաղաբակա. նապես առաձգական իրենց ըմբոնումների Shin:

Ազգայնական նախապաշարուններով եւ ղիտաւորեալ միակողմանիութեամբ պատմունիւն գրելու այս եղանակը գոյունիւն ունեցած է մարդկունեան արշալոյսէն մին. չեւ այսօր, գիտնական ու քաղաքակիր համարուող ազգերի մէջ։ Ներկայացման այդ ձեւր առանձնապէս կը՝ ստանայ վըտանգաւոր բնոյթ այն ազգերի Համար որոնը չունին համապատասխան միջոց. ներ պաշտպանելու իրենց տեսակէտները եւ пւղղելու գործուած սխալը։

Յանուն անկողմնակալութեան պէտը է աւելացնել նաեւ որ ընդունելով հանդերծ որոշ շրջանների անբուժելի միակողմա, նիունիւնը, կան նաև ամենազգի պատ. մաթաններ որոնը անգիտակից զոհեր են անցեալի սխալ աւանդութեանց։ Նոր ժա. մանակների մէջ դարերով Հպատակ եղող մի ազգի անցեալը ուսումնասիրող Արեւմուտցի գիտնականը հոգերանօրէն տրամադրուած է Արշակունիների ժամանակ էլ Հայաստան հպատակ տեսնելու։ վերջ ի վերջոյ նա օտարական է, եւ ուրենն չունի մեր միջավայրի միջ–ցեղային յա. րաբերուԹեանց իրական գիտակցուԹիւնը, եւ նա աւելի հակում ունի միջնադարեան մի կասյունքիւն ըննել իր այսօրուան փորձառունեան լոյսով, ո՛չ իսկ սեփական երկրի, Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի միջնա. ղարեան զրութեան չափով։

իւրաջանչիւր ազգի պարտականութիւնն է աշխարհին մատուցանել իր սեփական հայեացրը իր անցեալի մասին։ Ուղիղ ներկայացունլու եւ ուղիղ դատունլու ուրիշ Shong symg:

Բարերախտարար այժմ արդէն կան հը. նարաւորութիւններ մշակելու Հայաստանի նախապատմունիւնը մեր տեսակէտէն՝ առ հարկին գործակցարար Արեւմուտքի գիտ. նականների հետ։

ԱՐՇԱԿ ՍԱՖՐԱՍՏԵԱՆ (Շարունակելի)

Հայկական նաեւ Տիւսիսարեւմտեան Պարսկաստանեն ու արեւելեան фորը Ասիայէն եկող գորգերուն տեսականին հա. մար աղիտարեր է փաստերու այն շեղջը որ անոնց իբր բնավայր կովկասը ցոյց կու տայ։ Այս փաստերը միայն համա. nom hermand hmbelh ? uts heret:

Վերջնական եզրակացունեան մը գա. լու համար այս գորգերուն բնավայրի մասին առաջին կարեւոր քայլը, զանոնք աւելի սեղմ դասակարգի վերածելն է քան hus np by by by gup 1: Huby answgnes 9hz կերպով կատարելու համար, կարեւոր 5 Տրատարակութիւնը բազմաթիւ փոփոluning եւ շրջագoտիներու օրինակներուն, նաեւ Տիւսելու արհեստին մանրամասն վերլուծող տախտակներու, որ ամէն նկա. uncift վերջ շատ կը մօտենայ այս տեսակ հարցերու մասին վերջին խօսքն ըսե. Inc: U. jumpuh Summul of Low ymphile չէ գործադրել, սակայն պատճառաբանու. Թեանց ընդճանուր ուղին կարելի է որոշել։ Գորգերու առաջին խումբին, որ ամ. բողջունեան ամենագեղեցիկ եւ Հնագոյն կաորներու մեծագոյն մասը կը պարու. նակե, ուրիշներու կարգին պէտը է նշանակել հետեւեալները. Նորիսթաուն Բէն. "իլուանիա բնակող Չոֆօ Ուիլիամզի² հաւաքածոյին գորգը, որուն նման հատ մ՝ ալ P Actustunen Bisuplucample De. B. R.

B. Upmumunua Bode-Kuehnel op. cit. Abb. 56. 4 Valentiner op. cit. N. 3 hills

Շարբլեմի⁸ կը պատկանի , այժմ Նիւ Եօրքի Ալեման եւ Ընկերութեան պատկանող եւ որ ժամանակին Միւնիխի ցուցագանդէսին ցուցադրուած կապերտը, գոնծ դ, ոն սև կը գտնուի Պոստոնի բարձր Գեղարուեստի **Շանգարանին մէջ որուն նման է Նիւ** Եогер Մենրորոլինան Միւզեի Պալլարտեան հաւաքածոյինը, յետոյ աննման գորգի պատառիկը՝ որ նախապես Լոան հաւաքածոյին, իսկ այժմ Մր. Ճորճ Հէուիթ Մեյրգին կը պատկանի ի Ուաշինկթըն, Սան Ֆրանչիս քոցի Տիկին Տ. 2. Ճագլինկի՝ պատկանող կապերտը, նաեւ վիեննայի Արհեստներու եւ Արուեստներու *թանգարանին*, Նիւ Երբրի Մբ. Հարի Բայն Պինկգամի⁸ պատկանող կտորները, ու քանի մը շրջանակներ ունեցող կտորը, ինչ որ աւելի վերջըններ է քան նախորդներու հը. նունիւնը, որ կը պատկանի Ֆիլատէլֆիացի Մը. Ճան S. Մը. Իլեննի»: Այս կտորներուն մեծագոյն մասը վառ վարդ կարմիր յատակի մը վրայ են։ Այս գորգերուն ամբողջն ալ ուրիշ յատկանշական նկարագիրներէ զատ ունին ուժեղ կերպով գծուած ծաղկենկարներ խորունկ եւ սուր կերպով ողոցաձեւուած ։ Եւ եթէ անոնը 1 իջապաձեւերուն հետ կենդանակերպեր ունին, ատոնը աչըի զարնող չեն եւ ընդ. հանրապես զետեղուած են ներքնակողմը նեղ տերեւաձեւերու։

4. Meisterwerke Muhammedanischer Kunst. Kat. nr. 92. Tafel 63. 41 Jacoby op. cit.

7. U.14 Fig. 295. 8. Upmumumum Catalog Loan collection of Oriental rugs Cleveland Museum of Art, 1920. 9. Unmumumum Valentiner op. cit. N. 4: Pennsylvania Museum op. cit: Cleveland Museum op. cit.

^{1.} U.Ju Joynumohu «The Mythe of the Armenian Dragon Carpets, by Arthur Upham Pope» "aught dung Bungdwithlad' spummpulus bd «fug-"multus h ate 1930 te 377.

^{2.} Upmumunus W. R. Valentiner Early Oriental Rugs N. Y. 1910 N. 2, b. Catalog of Loan exhibition of Asia Minor Carpets, at the Pennsylvania Museum Philadelphia 1919.

^{5.} Breck-Moris op. cit. 6. Unmumunus Martin op. cit. Plate XXIII.